

“NESÎ” ÂYETİ VE MODERN NESÎ UYGULAMALARI THE VERSE FOR NASÎ AND ITS MODERN APPLICATIONS

MUSTAFA ÜNVER
PROF. DR.
DİB MÜŞAVİRİ

ÖZ

Zaman ve sayımı, insanoğlunun yeryüzündeki görevi esnasında müstağni kalamayacağı objektif kevnî hakikatlerden birisidir. Güneş’i ve Ay’ı yaratan Allah Teâlâ zamanı da takdir etmiş, saymış; ayların sayısını 12, haram ayları ise 4 olarak belirlemiştir. Ne var ki insanoğlu çoğu kez kendi çıkarları için nesî adını verdiği bir yöntemle zaman sayımını bozmuş, savaşın yasak olduğu haram ayların yerlerini değiştirmiş, ibadet vakitlerine müdahale etmiştir. Tevbe sûresinin 37. âyeti, nesî yöntemini kişisel olmaktan çok bir toplum ve insanlık suçu olarak görmüş, bu yüzden şiddetli inkâr kategorisinde değerlendirmiştir. Nesî yöntemi birçok görüntüsüyle günümüzde de devam etmektedir. Bu yüzden ilgili âyetin tarihsel olduğunu ileri sürmek isabetli değildir. Nesî âyeti tüm Kur’ân gibi evrenseldir ve kıyamete kadar insanlığa mesaj verip yol göstermeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nesî, Takvim, Haram aylar, Takvimi bozmak, Zaman, 12 ay.

ABSTRACT

Time and its measurement are two facts that no humankind would ever be regarded as unfamiliar with throughout his strain. The almighty Allah who has created the sun and the moon appraises the concept of time to be consisting of 12 along with the 4 forbidden (haram) months. However, the mankind has altered its count through the practice – nasî, simply by intercalating and therefore, intervening in haram months as well as the prayer times on the basis of serving their own interests. The prohibition of nasî is revealed as documented in the Sura at-Tawbah 37, presumably announcing nasî was an addition to disbelief. The method of nasî made up its way to the 21st century in a large variety of ways, undermining the view that the relevant verse is historical. The nasî ayah is universal as is the entire Qur’an, and, will remain as the sole guide for humanity until the Day of Judgment.

Keywords: Nasî, Calendar, Forbidden Months, Intercalating, Time, 12 Months.

Giriş

Bu çalışmanın amacı Tevbe sûresi 37. âyet çerçevesinde nesî uygulamasının câhiliye Araplarına has bir yöntem olarak görülmesine rağmen modern zamanlarda da “insan” gerçeği karşısında zaman zaman tedavüle sokulabildiğini ortaya koymaktır. Bu vesileyle özelde ilgili âyetin, genelde tüm Kur’ân âyetlerinin kıyamet kopana dek tüm insanlığa mesaj vermeye devam ettiği ve edeceği, dolayısıyla tarihsel olmadığı da tespit edilmeye çalışılmaktadır. Zira iyilik mayasına sahip olduğu kadar kötülük damarını da taşıyan insan, yarar ve çıkarları doğrultusunda objektif hakikat olan zaman sayımına müdahale edebilmiş ve edebilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm ise objektif hakikat olarak kabul ettiği zaman sayımının hilkaten, dinen ve ahlâken hürmete sahip olduğunu ifade ederek konuyu “şiâr” hükmüne dâhil etmiş, tüm insanlığı çevre bilinci bağlamında bu hassasiyete duyarlı olmaya davet etmiştir.

Çalışmamız kavramsal çerçeve yanında tarihsel olarak da bu uygulamanın nereden başlayıp ne zamana kadar, nasıl uygulandığını ortaya koymaya çalışmakta, ayrıca dikkat çeken bazı modern nesî uygulamalarını da gündeme getirmektedir. Konunun incelenip ortaya konması sürecinde gerekli klasik İslâm kaynakları yanında günümüz çalışmalarına da imkân dairesinde başvurulmuştur.

1. Zaman ve Sayımı Üzerine

Zaman, anların sayımı diye tarif edilir ve insanoğlunun fani olması yönüyle hayatında başat bir konuma sahiptir. İnsanoğlu zamanı bilmek ve işlerini zamana göre düzenlemek ister. Mutlak zamanın belli bir plan doğrultusunda değerlendirilmek istenmesinden dolayı Mayalardan Mısırlılara, İbrânîlerden Harrânîlere kadar eski medeniyetlerin çoğu takvim kullanmışlardır. Gelişmemiş ve göçebe toplulukların dahi zamanı saydıkları ve gerektiği kadar takvim kullandıkları bilinen bir gerçektir. Örneğin en basit zaman sayacı olarak

bilinen mevsimlere dayalı takvim ilk çağlarda çiftçiler tarafından kullanılmıştır. Zamanın yıllara, aylara ve günlere taksim edilmesiyle ortaya çıkan takvimlerde de Güneş, Ay ve diğer gök cisimlerinin düzenli ve periyodik hareketleri esas alınmış ve başlıca Güneş, Ay ve Güneş-Ay takvimleri meydana getirilmiştir.¹

Evrenin gizemleri gibi zaman da gizemlidir ve uzunluk-kısalık, genişlik-darlık, iyilik-kötülük gibi kimi subjektif değerlendirmelere kaynaklık eder. Her şeyi yaratan Allah Teâlâ zamanı, sayısını ve ölçüsünü de takdir etmiştir. Öneme binaen Kur'ân-ı Kerîm'de onların sayımından her zaman kuvvetli vurgularla söz edilmiştir.²

Zaman nötr bir kaptır, zarftır ve değeri içindeki muhtevayla, mazrufla belirlenir. Yarar ve zarar olgularına bedenlik etmesi zamanın nötr mahiyetine delalet eder. İzz b. Abdüsselâm (öl. 660/1262) maslahat ve mefsedetlerin zamanlara bağlı kılınmasını, şer'î sebeplere dayandırılması mesabesinde görür. Zaman da, şer'î sebepler gibi maslahat ve mefsedetin bizâtihi kaynağı değildir.³ Buna göre aynen zaman gibi şer'î sebepler de deyim yerindeyse bir kap, zarf, beden ve kılıftır. Anlam ve değerleri kendinden değildir; kodları bizâtihi değil, ligayrihi sabittir. Yaratığı insana tenezzül edip hitap buyurduğu için vahyini beşerî minvalde ileten Allah Teâlâ, sünnetullah ve sebepler dairesi üzerinden maslahatları övmüş ve celbetmiş, mefsedetleri kötölemiş ve defetmiştir.

Allah Teâlâ öte yandan yeryüzünün halifesi olarak yaratıp emanetini yüklediği insanoğlunun imar etme ve medeniyet üretme görevinde başarılı olmasını temin etmek için subjektif zaman ölçütüne belirginlik tayin etmiş, objektif hakikatlik kazandırmıştır.

Subjektif mahiyetiyle evrensel varoluş zemininde zuhur eden zaman, diğer taraftan objektif bir hakikat ve mahiyete de sahip olmak zorundadır. Alabildiğine görece ve nisbî hakikat ve mahiyete sahip olan zaman, fonksiyonunu tam olarak icra edebilmek için aynı derecede alabildiğine değişmezlik ve objektivite içermelidir. Tek başına nisbî bir varlık, harcîlemlilik iddiasından dolayı, objektif mahiyet iddiasına da sahip olmadığı takdirde

¹ Bkz. Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed Bîrûnî, *Âsârü'l-bâkiye ani'l-kurûni'l-hâliye*, edit. Eduard Sachau, Berlin 1878, s. 9-11; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. M. Said Mutlu-Salih Tuğ, İstanbul 1969, c. II, s. 88-89; Yücel Dağlı-Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1997, c. I, s. 14; Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 4. baskı, İstanbul 2013, s. 75-78; Mehmet Apaydın, *Resûlullahın Günlüğü*, İstanbul 1995, İnsan Yay., s. 21-25.

² Bazı Kur'ân referansları için bkz. Asr, 103/1; Fecr, 89/1-2; Bakara, 2/189; Hac, 22/28.

³ İzz b. Abdüsselâm, *Kavâidü'l-ahkâm fi mesâlihi'l-enâm*, el-Mektebetü's-Şâmile, Android Uygulaması, c. I, s. 17. Ayrıca bkz. Veli Kayhan, "Son Zaman Ayarı-I: Yıl, Aylar ve Haram Aylar", *Bilimname*, 2014/2, sy. 27, s. 26-30.

işlevini yerine getiremez. Bu durumda da insanoğlunun toplum oluşturması, yeryüzünü imar edip başka kültürlerle ilişki kurarak medeniyet inşa etmesi mümkün değildir.

Binaenaleyh Allah Teâlâ'nın yaratılışın başında dünya yılını on iki ay olarak takdir etmesi, zamanın objektif ve evrensel mahiyetini tayin ve tespit etmektedir. *“Gerçekte Allah katında, gökleri ve yeryüzünü yarattığı çünkü Allah'ın yazısında ayların sayısı onikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu Allah'ın dosdoğru dinidir. Bu aylarda kendi kendinize zulmetmeyin...”*⁴ âyetiyle zamanın objektiflik ve evrenselliği kayıt altına alınmaktadır.

Vahyin sayısını dört olarak tayin ettiği haram aylara hürmet edilmesini emretmesi, aynı derecede zamanın objektif hakikatinin kaybedilmemesi gerektiğine dair de ilâhî bir çağrıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in Tevbe sûresinin 37. âyetinde bu objektif hakikatin bozulmasını şiddetli ve katmerli küfür gibi ağır bir ifadeyle olumsuz kılması, elbette ay veya zamanın kendisinden değil, o zaman diliminde yapılan iş ve davranışlardan kaynaklanmaktadır.

Haram aylara riayet etmek, Allah'ın şîârlarına saygı duymak demektir. Dinî nişaneler, semboller ve fenomenler, hac kurbanı ve Allah'ın evini ziyarete gelen hacılar, mutlak hürmete layık şeâirden oldukları için, nasıl saygı duyulmaya, hiçbir şekilde saldırı ve tecavüze uğramamaya layıkça, aynı derecede haram aylara riayet etmek de hürmeti gerektiren başka bir ilâhî şîârdır.⁵

Kur'ân-ı Kerîm'in 17 âyetinde “ay” (şehr) kelimesi kullanılmakta ve bu kullanımlar hem Mekke hem Medine dönemlerini ihtiva etmektedir. Bu görece yoğun kullanımın zamana verilen önem olarak değerlendirilmesi mümkündür. Aynı şekilde sayısal değer olarak bir yılın oniki aydan oluştuğunu ve bu aylardan da dört tanesinin haram aylar olduğunu belirtmesi oldukça ilginç ve dikkat çekicidir. Câlîb-i dikkat bir başka husus da, ay sayılarının ve haram ayların beşerî müdahalelere maruz bırakılmaması, insan eliyle değiştirilmemesi gerektiğinin hatırlatılmasıdır.⁶

Zilkade, zilhicce, muharrem ve recep aylarının haram aylar olduğu hususu, tıpkı hac ve menâsiki gibi Araplarca İbrahim şeriatından beri bilinmekte olan köklü bir gelenektir. Bu ayların ilk üç tanesi peşpeşe gelmekte, recep ise cemaziyelâhîr ile şaban ayları arasında yer almaktadır. Başka bir deyişle gelenekte bu aylar üçü ardışık, biri tek anlamında “üçü serd, biri ferd” olarak tasvir edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in bu tayini onaylaması,

⁴ Tevbe, 9/36.

⁵ Bkz. Mâide, 5/2.

⁶ Bkz. Tevbe, 9/36-37. Haram aylar konusunda çok yönlü ve doyurucu bilgi için bkz. Sabri Erturhan, “Haram Ayların Fikhî Okunuşu”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2009, c. XIII, s. 195-230.

konunun öteden beri vahye dayalı bir gelenek olduğu tespitini doğrulamaktadır.⁷

Bu itibarla İslâm öncesi dönemde özellikle de Necd ve Hicaz Araplarının burçlar, yıldızlar, Güneş ve Ay hareketleri, doğma ve batma vakitleri, Ay'ın zaman içindeki şekilleri, Güneş ve Ay senesinin uzunluğu gibi döneminin astronomik verilerinden haberdar oldukları, hatta bu bilgilere vukuf kesbettikleri, gündelik hayatlarında bu malumatı kullanıp istifade ettikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu iddiayı ayrıca konuyla alakalı Kur'ân-ı Kerîm'de geçen pek çok âyetin varlığı da doğrular mahiyettedir.⁸ İbn Fâtıma lakaplı Musa Cârullah'ın dediği gibi Arapların bu bilgilere dönemin medeni toplumları aracılığıyla veya Hristiyan, Yahudi gibi dinî topluluklar üzerinden ulaşmış olmalarının hiçbir önemi yoktur. Burada önemli olan husus aslında câhiliye Araplarının devrin bilgilerinden tamamen habersiz olmadıkları, başka bir deyişle bilgisizlik anlamında tamamen câhil olmadıkları gerçeğidir.⁹

Elmalılı'ya göre Kur'ân'ın işaret ettiği dört haram ayda işlenen günahın cezası ile yapılan ibadet ve taatın sevabı, öz ve mahiyetine ilişkin olarak diğer aylardakinden daha fazla olmaktadır. Binaenaleyh İbrahim geleneğinden hareketle câhiliyye devrinde bile Araplar, "eşhuru hurum" diye tabir ettikleri haram aylara büyük saygı gösterirler ve bu aylarda savaş yapmaktan sakınırlardı. Hatta bir adam bu aylarda babasının veya kardeşinin katiline rastlarsa ona saldırmaz, bırakınız saldırmayı kötü bir söz bile söylemezdi. Öte yandan Harem-i şerîf dâhilinde ve haram aylarda düşmanın hücumu geçip saldırması durumunda ona karşılık vermek ve gerekirse savaşmak meşru görülmekteydi. Nesî adını verdikleri yöntemi ihdas edinceye kadar bu yasağa saygı, hep bir dindarlık ve geleneğe bağlılık göstergesi olarak kabul görmekteydi.¹⁰

Ne var ki müşrik Araplar çeşitli sebeplerle zaman sayımına müdahale ediyorlar, deyim yerindeyse zamanla ve takvimle oynuyorlardı. İbn Kesîr (öl. 774/1373)'in deyişiyle müşrik Araplarda var olan öfke, izzet-i nefis ve hamîyyet kuvveleri câhiliye duygu ve fikirleriyle harmanlanmış, böylece kendilerinde fasid fikirler ve bâtil arzular meydana gelmiş, sonuçta işi Allah'ın haram kıldıklarını helâl, helâl kıldıklarını haram kılmaya kadar

⁷ Bkz. Tevbe, 9/36.

⁸ Bazı âyetler için bkz. Bürûc, 85/1; Hicr, 15/16; Furkân, 25/61; Nahl, 16/12, 16; Necm, 53/1; Târik, 86/3; En'âm, 6/96, 97; A'râf, 7/12, 54; Hac, 22/18; Tür, 52/49; Vâkıa, 56/75; Yûnus, 10/5; Ra'd, 13/2; İbrahim, 14/33; Lokmân, 31/29; Ankebût, 29/61; Yâsîn, 36/39-40; Kamer, 54/1; Rahmân, 55/5; Şems, 91/2; İnşikâk, 84/18.

⁹ İbn Fâtıma (Mûsâ Cârullah), *Nizâmü'n-nesî inde'l-Arab kable'l-İslâm*, Kahire 1935, Matbaatu's-Seâde, s. 2-3.

¹⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul 1983, Eser Neşr., c. IV, s. 2523-2524.

götürmüşlerdi.¹¹ Bu yüzden hiçbir şeye gücü olmayan putlara uluhiyyet atfedip tanrı diye tapıyorlar, bazen haram ayların yerlerini değiştiriyorlar, bazen de yıl sayımını etkileyecek ay ilavelerinde bulunuyorlardı. Ay hareketlerine dayalı olan kamerî takvimi kullanan Araplar, hicretin onuncu yılındaki Vedâ haccına kadar yürürlükte bıraktıkları ve nesî adını verdikleri müdahalelerle Güneş takvimi ile de bir nevi bütünleşme sağlıyorlar, takvimde düzeltme gerçekleştiriyorlardı.¹²

Oysa bu yolla bir yandan evrensel zaman kavramı bozulmakta, örneğin hac ibadetinin vakitleri değiştirilmekte, diğer yandan da haram aylarda savaş yapmama yasağı çiğnenmekteydi. Nitekim Bakara sûresinin 217. âyetinde diğer aylardan daha fazla saygı gösterilmesi lazım gelen haram aylarda savaş yapmanın nihaî hükmü şöyle beyan edilmektedir: “*Sana haram aylarda savaş yapmayı soruyorlar. Bu aylarda savaş yapmak büyük günahdır de!*”

Hz. Peygamber (s.a.s.) Vedâ haccında teşrik günlerinde (eyyâm-ı teşrik) Arafât ve Mina’da irad buyurduğu meşhur hutbelerinde¹³ hem nesî uygulamasına son vermiş hem de bu dört ay hakkında şunları söylemiştir: “*Bir sene oniki aydır, bunlardan dördü haram olan aylardır; üçü ardarda gelen zilkade, zilhicce ve muharremdir, biri de Mudar kabilesinin recebidir ki o da, cemaziyelâhir ile şaban ayı arasındadır.*”¹⁴

Nitekim Peygamberimizin bu nesî usulünü veda haccında ilga etmesi vahyin organize ve tertibi neticesinde gerçekleşmiştir. Çünkü Mekke Hicrî 8/Miladî 629’da fethedildiği hâlde o an nesî uygulaması kaldırılmamıştı. Ardından Hz. Peygamber (s.a.s.) bir yıl sonra 9/630’da nesîye yine müdahale etme imkânı olduğu hâlde etmemiş, deyim yerindeyse bu konuda vahyin gelmesini beklemiş; ancak hicretten on yıl sonra 10/631’de nesîyi ilga etmiştir. Bu detay sağlıklı nesî düzenlenmesi açısından son derece önemli görünmektedir. Çünkü bu sene, nesî uygulanmış aylarla, nesî uygulan-

¹¹ Ebü’l-Fidâ İsmâil b. Kesîr İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kurâni’l-Azîm*, Beyrut 1984, Dâru’l-Ma’rife, c. II, s. 356.

¹² Ebü’l-Hasen Ali b. Hüseyin Mes’ûdî, *Kitâbü’l-tenbih ve’l-ışrâf*, Lieden 1893, Brill Matbaası, s. 217; Hamidullah, “Hicri Takvim ve Tarihi Arkapları”, çev. Kasım Şulul, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 9, s. 1-11 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uluifd/article/view/5000018113/5000018403> (27.01.2016); Apaydın, *Resûlullahın Günlüğü*, s. 15; Veli Kayhan, “Son Zaman Ayarı-II: Nesî Ya da Haram Aylara Müdahale”, *Bilimname*, 2015/1, sy. 28, s. 16-21.

¹³ Bkz. Zeynüddîn Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. ve şerh. Kamil Miras, 4. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, c. X, s. 396.

¹⁴ Haberi Buhârî, Müslim, Ahmed ve diğer hadis kaynakları rivayet etmiştir. Bkz. İbn Hişâm, *Sîratü’n-nebeviyye*, Kahire 1937, Matbaati Hicâzî, c. I, s. 44; Vâkıdî, *Kitâbü’l-megâzî*, Mektebe Şâmîle, Android Uygulaması, c. III, s. 1112; Abdurrahman Süheylî, *Ravdu’l-unuf fi şerhi’s-sîrati’n-nebeviyye li ibni Hişâm*, tahk. Abdurrahman el-Vekîl, Kahire 1967, c. I, s. 249.

mamış ayların hesapları birbirine denk gelip uyuşmuş, başka bir deyişle artık ay sıfırlanmıştı. Bu durum üzerine yapılan nesînin iptal edilmesi işlemi tarihsel bakımdan da isabetli ve sağlıklı olabilmiştir.¹⁵

Peygamberimizin 10/631'de yaptığı Vedâ hutbesindeki beyanıyla bundan böyle zaman Allah'ın yarattığı aslî şekline dönmüştür.¹⁶ Zaman üzerindeki haksızlıklar ortadan kalkmış, senenin ayları üzerindeki oynamalar son bulmuş, aylar ilk yaratılıştaki gibi yerli yerine oturmuş, yaratılıştaki periyoduna girmiş, her biri ne ise o olmuştur. Başka bir deyişle bundan böyle zilhicce zilhicce, muharrem muharrem olmuş ve hac kendi zamanında yapılabilir hâle gelmiştir. Zira bir önceki seneye kadar nesî yapılageldiğinden Hz. Ebû Bekr'in hac emirliğinde gerçekleşen dokuzuncu sene hacı bile zilhicce sayılarak zilkade ayında yapılmıştı. Böylece Vedâ hacciyle birlikte zamana dair yapılan beşerî müdahaleler ortadan kalkmış, tarih sayımı bakımından yeni ve objektif bir döneme girilmiştir.¹⁷

Binaenaleyh Allah Teâlâ nihâî olarak nesî yapmayı yine insanların yararına olmak üzere haram kılmıştır. "Kur'ân'ın bu fermanıya, her önüne gelenin zamanla işine geldiği gibi oynamasının hayatın ahengini bozacağı, böyle bir kapı açıldığında rengârenk sistemlerin ortaya konulabileceği ve insanların bunlar arasında şaşkına döneceği kullara ihsas edilmiş olmaktadır. Bir diğer açıdan Allah Teâlâ, hangi ölçüde olursa olsun, koyduğu hükümlere müdahalenin kendisine bir isyan, zâtına karşı bir şirk olduğunu açıklayarak buna izninin olmadığını kesin bir dille belirtmiştir."¹⁸

2. Araplarda Takvim Bilinci ve Aylarla Oynama (Nesî) Geleneği

Arapların zaman bilincine dair Hz. İbrahim'e aidiyet telakkilerini: 1) Hac menâsikinde, 2) Belli aylar olarak tanımlanan hac aylarında, 3) Haram aylar konusunda tasnif etmek mümkündür.¹⁹

Ümmî bir toplum olan Araplar câhiliye döneminde kesin bir takvime ve başlangıcına sahip değillerdir. Arabistan Yarımadası'nda yaşayan her kabile, kendileri için önemli gördükleri bir olayı başlangıç kabul edip takvimi başlatıyor, yılları buna göre sayıyordu. Sonradan meydana gelebilecek bir başka önemli gördükleri olay da yine öncekinin yerini alabiliyor, başlangıç değişebiliyordu. Örneğin Fil Vakası Hz. Peygamberin gençlik döneminde

¹⁵ Bkz. Hamidullah, "Hicri Takvim ve Tarihi Arkaplanı", s. 5.

¹⁶ "innez zemâne kad istedâra hattâ sâra kehey'etihî yevme haleka'l-lâhus semâvâti vel arda" Bkz. Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshâk, *Sıratu İbn İshâk*, tahk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981, s. 79; Mes'ûdî, *Tenbih ve'l-İsrâf*, s. 219; Bîrûnî, *Âsâru'l-bâkiye*, s. 63; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1985, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, c. VIII, s. 137.

¹⁷ Bkz. Elmahlî, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. IV, s. 2541-2542.

¹⁸ Kayhan, "Son Zaman Ayarı-II: Nesî Ya da Haram Aylara Müdahale", s. 22.

¹⁹ İbn Fâtuma, *Nizâmü'n-nesî*, s. 3.

ve vahyin Mekke yıllarında takvim başlangıcı olarak kullanılıyordu. Benzer şekilde Peygamberimizin büyük dedelerinden olan Ka'b b. Lüey²⁰ (öl. h.ö.173/m.454)'in ölümü de ona tazimden dolayı bir başka takvim başlangıcı vesilesi edinilmiş ve Fil senesine kadar takvim başlangıcı yapılmıştı. Hz. Ömer (öl. 23/644)'in hilafeti döneminde İslâm takvimi olan Hicrî takvimin Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'den Medine'ye hicretiyle başlatılmasında da aynı doğal saikin etkisini tespit etmek mümkündür.²¹

Ay hareketlerine dayalı takvim kullanan Araplar, seneyi muharrem ayıyla başlatır; nesî yöntemi ile de ay takvimini güneş takvimine dönüştürmeye çalışırlardı. Nesî yöntemi ise Mezopotamya, Eski Çin, Moğol, Tibet gibi ay takvimini esas alan kadim kültürler ile Yahudilerin uyguladıkları bir takvim uyarlama geleneğidir. Yaygın olarak nesî, Ay ve Güneş yılından doğan farklılıkları gidermek amacıyla kamerî yıla bir ay ilâve etmek suretiyle gerçekleştirilen bir yöntemdir. Ay takviminde bir yıl 354 günden, Güneş takviminde ise 365 günden meydana gelmektedir ve aralarında on bir günlük fark vardır.²² Bu farklılığı gidermek için nesî yapılmakta, ay takvimi aslında Ay-Güneş takvimi hâline dönüştürülmektedir.²³

Araplar Hz. İbrahim'den itibaren kamerî takvim kullanmışlar; umre için receb ayını, hac için zilhicce ayını esas almışlardır. Ayrıca umre yaptıkları receb ayı ile hac yaptıkları zilhicce ayını haram aylar olarak kabul etmişler ve bu hümete bir öncesi zilkade ve bir sonrası muharrem aylarını da ilave etmişlerdir. Araplar zamanla haram ayların yerlerini değiştirmek veya hacın sabit bir mevsimde yapılmasını sağlamak gibi amaçlarla nesî yapmaya başlamışlardır.²⁴

Câhiliye devrinde Araplar yaygın olarak yağmacılık ve kan davaları ile yüzyüze gelirler ve bundan dolayı da sık sık savaşmak zorunda kalırlardı. Arka arkaya gelen üç haram ayda savaşmanın yasak olması hayatlarını bir bakıma da zorlaştırıyordu. Hactan sonra savaş yapmak isteyen kabileler muharrem ayının haram olmamasını, onun yerine başka bir ayın haram

²⁰ Hayreddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Beyrut 1989, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, c. V, s. 228.

²¹ Bkz. Muhammed el-Casnazânî ve diğerleri, "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladî Karşılığı ile İlgili Bir Araştırma", çev. Kasım Şulul, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 6, s. 144-146; Apaydın, *Resulullahın Günlüğü*, s. 26-27.

²² Arapların kullandığı kamerî takvimde yer alan 12 ayın isimleri şöyledir: muharrem, safer, rebiulevvel, rebiulâhir, cemaziyelevvel, cemaziyelâhir, receb, şaban, ramazan, şevval, zilkade, zilhicce. Ayrıca Arap aylarına neden bu isimlerin verildiği konusunda bilgi için bkz. Ebû'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn Mes'ûdî, *Murûcu'z-zehebi ve meâdinu'l-cevher*, Beyrut 2005, Dâru'l-Ma'rife, c. II, s. 175-176.

²³ Bkz. Mustafa Fayda, "Nesî", *DIA*, c. XXXII, s. 578.

²⁴ Bkz. Kevser Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), s. 15.

olmasını isterlerdi.

Haram aylarla oynamak istemelerinin başka bir sebebi de kamerî takvime göre hac zamanının yılın bütün mevsimlerinde meydana gelmesiydi. Bu husus panayırlardaki ticarî hayatı olumsuz yönde etkiliyor, her yıl ticarettten beklenen kâr elde edilemiyordu. Yaz aylarında hac için seyahat daha da zor olduğu için hac panayırlarına katılım tam sağlanamıyordu. Bu yüzden Araplar nesî yapmaya yöneliyorlar ve hac aylarının kendileri ve iklim şartları açısından en uygun zaman dilimine rastgelmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Zira meyve, sebze, yağ, deri ve diğer mahsulatın bollukla devşirildiği ve tedarik edildiği zaman diliminde gerçekleşecek hac sezonunda her coğrafyadan insanların yoğun olarak katılımlarını sağlamak, onlara ev sahipliği yapmak, bugünkü deyişle turizm mevsimini yüzde yüz verimlilik, kârlılık ve dolulukla geçirmek maksadıyla da nesî yöntemine başvuruluyordu. Mamafih Arapların ticaret yanında geçimlerini sağladıkları bir diğer enstrümanın da savaş, çapulculuk ve yağma olduğu bilinmektedir. Bu tür eylemlere izin vermeyen haram ayların üçünün peşpeşe aylar olması, ifade edildiği gibi, işlerini zora sokmakta ve Arapları haram ay inancına saygı duymak istemekle geçimlerini temin etmek arasında bir ikileme düşürmekteydi. Nesî yöntemi sayesinde hem bu tür problemler çözülüyor, hem de takvim düzenlemesinde kendileri için takibi son derece basit ve kolay olan ay takvimi ile özellikle İran gibi Güneş takvimini uygulayan dış dünyanın takvimi uyumlu hâle getirilmiş oluyordu.²⁵

Araplarda nesî uygulamasının tam olarak ne zaman başladığı ve nasıl yapıldığı konusunda kaynaklarda netlik bulunmamaktadır. Farklı tarih ve formüllerden söz edilmekte, konuyla alakalı hem Doğulu hem Batılı ilim insanlarında farklı spekülasyonlar mevzubahis olmaktadır.²⁶

Câhiliye Araplarının nesî uygulamasını kimden öğrendikleri, ne zaman ve nasıl uygulamaya başladıkları hususunda Bîrûnî (öl. 453/1061) ve Ezrakî (öl. 250/864?)'nin verdikleri bilgiler başat rol oynamaktadır. Bîrûnî'ye göre Araplar nesî yapmayı İslâm'dan iki asır kadar önce Yahudi komşularından öğrenmişler ve ilk nesî yapan Arap da aynı zamanda kalemme olan Huzeyfe b. Abd, son nâsî ise altıncı kuşak torunu Ebû Sümâme Cünâde b.

²⁵ Bkz. Bîrûnî, *Âsâru'l-bâkiye*, s. 62; Ebû Ali, *Kitâbü'l-izmîne ve'l-emkine mezrûkî*, neşr. Halîl Mansûr, Beyrut 1996, *Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, s. 67-68; Kurtubî, *Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, c. VIII, s. 137; Fayda, "Nesî", c. XXXII, s. 578; Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. X, s. 404; Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, el-Mektebetü's-Şâmile, Android Uygulaması, c. XVI, s. 122-124; Kayhan, "Son Zaman Ayarı-II: Nesî Ya da Haram Aylara Müdahale", s. 10-11.

²⁶ Bkz. Casnazânî, "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı ile İlgili Bir Araştırma", s. 150-151.

Avf olmuştur.²⁷

Ezrakî'nin verdiği bilgiye göre ise nesî görevi, Mudar ve Rebîa kabilelerinden önce, o esnada Kuzey ve Orta Arabistan'da hüküm süren Yemenli Kinde kabilesinin elindeydi. Sonraları Kinde reisi Muâviye b. Sevr'in kızıyla evlenen Kinâne kabilesinin reisi Mâlik b. Kinâne'nin eline geçmiş ve Mekke'de ilk defa nesîyi Mâlik b. Kinâne uygulamıştır. Bu görev İslâmiyet'in zuhuruna kadar da kabilesinin imtiyazında kalmaya devam etmiştir. Mâlik'in oğlu Hâris'e bu imtiyazı sebebiyle "nâsî" ve "kalemme" unvanları verilmiştir. Kalemme, "yüce efendi, hayır getiren kişi, âlim, engin deniz" anlamlarına gelmektedir.²⁸

Ezrakî ayrıca İslâmiyet'in zuhuru sırasında, aynı zamanda hac mevsimini tayin etmek gibi önemli bir işlevi olan nesî işini yine bu kabileden Ebû Sümâme Cünâde b. Avf'ın yönettiğini belirtir.²⁹ Ezrakî'nin rivayetini esas alan ve değerlendiren M. Hamidullah (öl. 2002), Arapların nesî yapmaya İslâmiyet'den 450 yıl kadar önce başlamış olmaları gerektiğini ileri sürer ve böylece Bîrûnî'nin verdiği İslâm'ın zuhurundan iki asır önce şeklindeki tarihi kabul etmez.³⁰

İbn Habîb (öl. 245/859) ise Kitâbü'l-muhabber'inde nesî sürecinin nasıl işlediğini şöyle anlatır: "Muharrem ayında savaş yapmak isteyen bir kavim kalemme gelir ve ondan muharremi ertelemesini isterdi. Kalemme bu işlemi gerçekleştirebilmek için hesap ve inceleme yapar, sonuçta "Bu sene saferülevveldir." derdi. Bunu hesap ve inceleme yapmadan söylemezdi, öyle ki bu hesaplar sayesinde seneler devretmezdi... Ardından bu durumu herkese ilan ederler ve muharremi erteleyip saferi öne alırlardı. Muharremi bir yıl helâl, bir yıl haram yaparlardı."³¹

Câhiliyede nesînin nasıl yapıldığını Mücahid'den gelen şu açıklama da ortaya koymaktadır: "Câhiliyede Araplar iki yıl zilkade ayında, iki yıl zilhicce ayında hacc ediyorlardı. Hz. Ebû Bekr'in (emir olarak) haccettiği sene, zilkade ayında yapılan ikinci hacdı. Bu hac, Hz. Ali'nin (sonradan

²⁷ Bîrûnî, *Âsâru'l-bâkiye*, 12, 64; Mes'ûdî, *Tenbîh ve'l-işrâf*, s. 218. Ayrıca bkz. İbn Hişâm, *Sîra*, c. I, s. 45; Süheylî, *Ravdu'l-unuf*, c. I, s. 243-244; Takıyyüddîn Ahmed b. Ali Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ehvâli ve'l-embvâli ve'l-hafedetü ve'l-metâ*, tahk. Muhammed Abdulhamîd en-Nümeysî, Beyrut 1999, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. XIV, s. 315.

²⁸ Muhammed b. Abdillâh Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ cæ fihâ mine'l-âsâr*, tahk. Rüşdî es-Sâlih Mulhas, Mekke 1994, Dâru's-Sekâfe, c. I, s. 182-183.

²⁹ Bkz. Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, c. I, s. 183.

³⁰ Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c. II, s. 91; Fayda, "Nesî", c. XXXII, s. 578.

³¹ Geniş bilgi için bkz. İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed, *Kitâbü'l-muhabber*, neşr. Ilse Lichtenstadter, Dâru'l-Âfâkı'l-Cedîde, Beyrut trz., s. 156-157; Süheylî, *Ravdu'l-unuf*, c. I, s. 247-248; İbn Kesîr, *Tefsîr*, c. II, s. 356; Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, 26-30.

hac konvoyuna katılıp görevli olarak) Tevbe sûresini insanlara okuduğu hac idi. Sonra haccın zilhicce ayına döndüğü sene Hz. Peygamber haccetti. Onun için "Zaman Allah'ın yarattığı aslî hâline (şimdi) döndü." buyurmuştu.³²

Nesî uygulamasını tasvir eden rivayetlere göre câhiliyede kalemme ve mevsimlerin reisi olarak bilinen Nuaym b. Sa'lebe Mina dönüşü sonrası haccın üçüncü gününde Hacerülesved'in başında durur ve o yıl için nesî uygulanıp uygulanmayacağını ilan edeceği bir konuşma yapar ve şunları söylerdi: "Ey insanlar, ben burada bir kusur işlemiyorum ve ayıplanacak bir iş de yapmıyorum, verdiğim hükme hiç kimse itiraz etmesin... Ben safe-ri haram kıldım ve muharremi erteledim..." Orada bulunanlar da kalemme-si tasdik ederler, gelecek yılın panayırlarının ve haccın tarihini buna göre tanzim ederlerdi.³³

Böylece zilhiccenin ardından gelen muharrem ayının yeri değiştirilmiş olduğu için haramlığı ortadan kalkmış kabul edilir, zilhicceden sonra ise haram kabul edilmeyen bir ay araya girerdi. Nesî ayının zilhicce ile muharrem arasına eklemeli olduğu konusunda İslâm tarihçileri arasında görüş birliği bulunmaktadır.³⁴

Öte yandan nesînin nasıl yapıldığı konusundaki görüşleri şu beş maddede formüle etmek mümkündür: 1) her yıl, 2) her iki yılda bir, 3) her üç yılda bir veya 4) düzensiz aralıklarla seneye bir ay eklenmesi veya 5) ay eklemesi yapmadan ayların yerlerinin değiştirilmesi veya haram ayın haramlığının iptal edilmesi. Bu görüş farklılıkları nesî sisteminin kesin kurallara bağlı bir sistem olmadığını da ortaya koymaktadır.³⁵ Çalışmasında

³² Mezrûkî, *Ezmine ve'l-emkine*, 68-69.

³³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut trz., Dâru Sâdır, c. I, s. 167; İbn Habîb, *Muhabber*, s. 157; Süheylî, *Ravdu'l-unuf*, c. I, s. 249; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, c. I, s. 183; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, Dâru'l-Fikr, c. X, s. 130; Bîrûnî, *Âsâru'l-bâkiye*, s. 62; Mezrûkî, *Ezmine ve'l-emkine*, s. 68; Makrizî, *İmtâu'l-esmâ'*, c. XIV, s. 317; Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, c. XI, s. 215.

³⁴ Hamidullah, "Hicri ve Miladi Takvim Meseleleri", s. 6'dan nakleden Apaydın, *Resulullahın Günlüğü*, s. 31.

³⁵ Arapların nesîyi tatbik etme şekilleriyle ilgili çeşitli görüşler hakkında geniş bilgi için bkz. Mes'ûdî, *Murûcu'z-zehab*, c. II, s. 175; Mes'ûdî, *Tenbih ve'l-işraf*, s. 218-219; İbni Fâtma, *Nizâmü'n-nesî*, s. 5-8; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c. II, s. 130; Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, s. 31-50, Fayda, "Nesî", c. XXXII, s. 578. Hamidullah kamerî takvimin Güneş takviminden 11 gün kısa olması nedeniyle Arapların her üç yılda bir ay nesî yaparak bu farklılığı giderdikleri şeklindeki görüşü destekler. Bkz. Hamidullah, "İslâmiyette Niçin Ay Takvimi Kullanılır?", *İslâm Düşüncesi*, 1967, sy. 1, s. 51, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D00053/1967_I_1/1967_I_1_HAMIDULLAHM.pdf (19.08.2015). Ayrıca Cevâd Ali de câhiliye Araplarının her üç yılda araya bir ay sıkıştırmak suretiyle geciktirmek anlamında nesî yaptıkları görüşünü destekler görünmektedir. Bkz. Cevâd Ali, *el-*

Hız. Peygamberin Medine hayatını kesin tarihlerle ortaya koymaya gayret etmiş olan M. Apaydın, Arapların nesîyi belli bir sistem dâhilinde değil, herhangi bir kurala bağlı kalmadan ihtiyaç duydukça yaptıklarını ifade eder.³⁶ Nesîde belli bir sistemden söz edilemeyeşin ise olayların gerçek tarihlendirmesi önünde önemli bir engel oluşturduğu açıktır.

Nesî uygulaması sonucunda yılın ilk ayı olarak ilâve edilen bu aya bazı rivayetlerde “saferülevvel” dendiği, bazılarında ise nesî dendiği görülmektedir. Nesî yapıldıkça eklenen ay daha sonraki rebîulevvel ayına erteleniyor, böylece yılın bütün aylarını dolaşıp sıra tekrar muharreme gelinceye kadar devam ederek bir devir tamamlanıyordu.³⁷

Büyük biyografi âlimi Süheylî, Hız. Peygamber (s.a.s.)’in Vedâ haccını Arafat’ta Hicrî 10. yılın 9 zilhicce cuma günü eda ettiği konusunda açık bir ittifak olduğunu belirtir. Vedâ haccında Hız. Peygamber (s.a.s.) nesî uygulamasını kaldırmış ve üç ay sonra da vefat etmiştir. Nesî ilga edildiği için özellikle bu tarihten sonra hadiselerin miladî takvime göre karşılıkları oldukça kesin ve güvenilir bir şekilde tesbit edilebilmektedir.³⁸

Tefsirinde konu üzerinde detaylı açıklamalar yapan Elmalılı ise nesî uygulamasının nasıl cereyan ettiğini şöyle anlatır: “Araplar dört aylık haram aylardan üçünün birarada gelmesini önlemek, haccı da işlerine gelen belli bir mevsimde tutabilmek için altı ayda birer hafta olmak üzere, yirmidört ayda yani iki senede bir ay kazanmaya çalışarak o seneyi on üç aya uzatmış oluyorlardı. Bu onüçüncü ay senenin sonuna eklendiğinden, zilhicceden sonraki ay muharrem olması gerekirken, araya sokuşturulan o bir ay yüzünden muharrem ayı safer yerine kaydırılmış oluyordu. Böylece bütün aylar bulunması gereken yerlerinden bir ay geriye atılmış oluyordu. Nesî yoluyla ilave edilen aya da “saferiâhir” adını veriyorlardı. Tehire uğrayan muharrem ayı nesî ayı olduğu gibi on üç aylık sene de nesî senesi oluyordu. Sonuçta iki sene bir ay sayılması gereken yirmi beş ay sadece iki sene sayılıyor, bunlardan birinci sene on iki, ikinci sene on üç ay olarak kabul ediliyordu. Bu yolla on iki ay içinde dört olan haram aylar yerlerinden oynatılmakla kalmıyor, aynı zamanda on iki buçukta dört nisbetine düşürülmüş oluyordu. Her iki senede bir ay ilavesiyle yapılan nesî geleneği sayesinde yirmi dört senede bir sene çalınmış oluyor, o bir sene âdeti buharlaşıp ortadan kayboluyordu. Bu durumda kaybedilen bir senenin haccı ve umresi gibi diğer ibadetler de buharlaşıp ortadan kalkmış oluyordu. Bu süre içinde ayların hürmetleri tamamen gerçek vaktinin

Mufassal fî târihi 'l-Arab kable 'l-İslâm, c. XVI, s. 73.

³⁶ Apaydın, *Resulullahın Günlüğü*, s. 15, 16, 31.

³⁷ Makrîzî, *İmtâu 'l-esmâ*, c. XIV, s. 315-316; Fayda, “Nesî”, c. XXXII, s. 578-579; Süheylî, *Ravdu 'l-unuf*, c. I, s. 247-248.

³⁸ Hamidullah, “Hicri Takvim ve Tarihi Arkapları”, s. 10.

dışında kalıyor, hürmet zamanlarına denk gelen gerçek yasak günleri de çığnemiş oluyordu. Ancak yirmi beş sene sonra senenin ayları tekrar yerli yerine dönüyor, kendi zamanlarına denk gelmiş oluyor, hac ve hürmetler doğru olarak kendi zamanlarında yapılabiliyordu. Hz. Peygamber'in Vedâ haccı, söz konusu nesînin sona erip yeniden ayların yerli yerine geldiği bir senede eda edilmiştir. Bu yüzden Peygamberimiz (s.a.s.) hutbesinde Tevbe sûresinin iki âyeti gereğince nesîyi iptal etmiş, "*Muhakkak zaman dönüp dolaştı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı ilk günkü şekline geldi.*" buyurmuştur.³⁹

M. Hamidullah'a göre nesî uygulamasının ilga edilmesi ve kamerî takvimin düzeltilip eski hâline getirilmesi sayesinde Müslüman toplum çeşitli avantajlar elde etmektedir. Mesela bu sayede maliye uzmanlarının alenen çağrıda bulunmaksızın 33 yılda bir ilave yılın vergilerini toplama imkânı doğmaktadır. Bu avantajdan kamerî takvimi takip etmeyen örneğin ABD gibi ülkeler mahrumdur. Ayrıca Ramazan Ayı bu sayede bütün mevsimleri devrettiğinden Müslüman bir ordunun oruç tutan askerleri her mevsimde yiyecek ve su mahrumiyetine dayanma alışkanlığı kazanmaktadır. Ayrıca yılın tüm mevsimlerinde Ramazan Ayı döneceği için dünyanın her tarafında oruç tutan Müslümanlar arasında eşitlik de sağlanmış olmaktadır. Tüm bu yararlar yanında, nesînin ilgası ve kamerî takvimin düzeltilmesi müşterek sorumlulukları kolaylaştırmış; Müslüman bireyin, medenî dünyadan uzak şekilde bir sahrada yaşaması durumunda bile zamanı hesaplamasını, Ramazan Ayı'nı takip etmesini ve emredilen vakitte hac ibadetini eda etmesini kolaylaştırmış ve mümkün kılmıştır. Daha da önemlisi zamanın hesaplanmasında karşılaşılan hataları düzeltmek gibi oldukça çetin bir işten korumuş, dış dünyayla beraberliği sağlamış, uyum ve tashih için tarihleri değiştirme ihtiyacını ortadan kaldırmıştır.⁴⁰

Ayrıca nesî yönteminin ilgası insanların huzur ve güvenliğini de koruma altına almıştır. Nitekim daha önce de ifade edildiği gibi Arabistan'da İslâm'dan önceki devirlerde haram ayların kutsal sayılması dolayısıyla o aylarda kan dökmek günah addedilirdi. Birbirini takip eden üç haram ve mukaddes aydan sonra gelen nesîli boş ay ile eşkiyalar kervanları ve yolcuları insafsızca soymaya başlar, hacca gidenlere akla gelmedik eziyetler ederlerdi. Böylece nesî yoluyla ortaya çıkan ay ilaveleri zaten anarşi içindeki memlekette kargaşa ve anarşinin daha da artmasına sebep olurdu. Nesî uygulamasının kaldırılmasıyla anarşi, çapulculuk ve haydutluk sebebi

³⁹ İbn İshâk, *Sıra*, 79; *Bîrûnî, Âsârü'l-bâkiye*, s. 63; Mes'ûdî, *Tenbih ve'l-işrâf*, s. 219; *Mezrûkî, Ezmine ve'l-emkine*, s. 68; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. IV, s. 2529-2533; Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, s. 32-50.

⁴⁰ Hamidullah, "Hicri Takvim ve Tarihi Arkapları", s. 6.; Hamidullah, "İslâmiyette Niçin Ay Takvimi Kullanılır?", s. 53-54.

olan keyfilik de kaldırılmış ve insanlara daha güvenli bir ortam hazırlanmıştı.⁴¹

3. Nesî Kelimesi ve Mahiyeti Üzerine

Arapların zamana ve takvime müdahalede kullandıkları merkezî kelime nesîdir. Bu kelimenin bir zamanlar Türkçede kullanılan “siviş senesi” tabirine benzediğini Elmalılı haber vermektedir. Nesî hem masdar hem sıfat olarak kullanılan bir kelimedir “ertelemek, geciktirmek, tehir etmek, geri bırakmak” gibi anlamlarına gelmektedir. Bu minvalde bir konuda meydana gelen ziyade ve artışa da nesî denir. Alışverişte veresiye ve süresini tehir etmek aynı kökten kelimeyle karşılanır. Aynı şekilde eceli tehir etmek, ömrü arttırmak ve uzatmak gibi deyişler de aynı kökten kullanımlarla ifade edilir. ‘N-S-E’ fiili bir kişinin uzun ömürlü olduğunu ifade etmek üzere “nesee’l-lâhu fi ecelihî”, bir kişinin borcunun vadesinin ertelendiğini ifade etmek için “nese’tü’l-bey’a”, hayız vakti geçen ve hamilelik dönemi başlayan kadının durumunu ifade etmek için “nüsiyetü’l-mer’etü”, su karıştırılmış sütü anlatmak için ise “nesee’l-lebene” şeklinde istihdam edilir. Hayvanın semirmesi ve kilo almasını anlatmak üzere “neseeti’d-dâbbetü ve’l-mâşiyetü” denmesinde yine artma ve ziyade manası vardır. Devenin daha fazla yürümesini sağlamak üzere sürekli dürtülmesini ifade etmek üzere “nesee’l-ibile” denmesinde de ziyadelik anlamı görülmektedir. Şaraba “nes’un” denmesinde ise aklın karışması ve tekrar aslı faaliyetine dönmemesinin gecikmesi anlamı bulunmaktadır. Sıfat olarak kullanıldığında nesî kelimesi, geciktirilmiş manasında gecikmiş (fâil bi mâ’ nâ mef’ül) manasına gelmektedir. Öldürülen (maktûl) manasına gelen “katîl” kelimesi de böyledir. Bundan başka fâil vezninde nâsînin geciken olduğu kadar geciktiren manasına gelmesi de mümkündür. Benzer şekilde şehîd kelimesi de şahit olunan (meşhûd) anlamına geldiği gibi tanık ve şâhid anlamına gelmesi de mümkündür. Kelimenin kapsamında bir seneye bir ay ziyade etmek suretiyle ertesi seneyi bir ay geciktirmek manası da vardır. Seneden bir ay eksiltmek suretiyle sonraki seneyi bir ay erken başlatmakta da kök anlamı doğrultusunda tersinden bir ziyadeleştirme bulunmaktadır. Nesî masdarında bazen ziyade etmek manası bulunursa da esas manası tehir etmektir ve tehir işleminde her zaman bir ziyade bulunmayabilir. Örneğin aynı yıl içinde muharrem ayının safer, safer ayının muharrem kabul edilmesiyle bir geriye bırakma ve öne alma durumu bulunmakta, ancak o yılın aylarında herhangi bir artış söz konusu olmamaktadır. Bundan dolayı âlimlerin çoğunluğu kelimeye öne alma ve geriye bırakma manasından daha çok örfî ve şer’î anlamda esas olan “tehir” manasını ön plana çıkarmışlardır.⁴²

⁴¹ Bkz. Hamidullah, “İslâmiyette Niçin Ay Takvimi Kullanılır?”, s. 52.

⁴² Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. I, s.166-170; Muhammed Murtazâ el-Hüseynî Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, tahk. Ali Şîrî, Beyrut 1994, Dâru’l-Fikir, c.

Konu üzerine yüksek lisans düzeyinde akademik bir çalışma yapmış olan Kevser Başar, nesî kelimesiyle ilgili ortaya konan farklı ıstılahî anlamlar hakkında şunları söyler:

“Nesînin konumuzla ilgili olan terim anlamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. İlki Arapların câhiliyede erteledikleri aya verilen isim olduğu şeklindedir. Diğeri Musa Cârullâh’ın teyit ettiği görüşe göre nesî, eklemeler yaparak kamerî takvimi şemsî takvime dönüştürmektir. Moberg’e göre nesî, haram ayların açıklanması ile ilgili bir kuraldır. Casnazânî ve arkadaşlarına göre ise nesî, haram aylarda savaşa izin verme işlemi olarak tarif edilmektedir. Onlara göre nesî sadece haram olan bir ayın haramlığıının ortadan kaldırılmasıdır. Daha fazla kabul gören bir başka yaklaşıma göre nesî; bir ayın haramlığının kendinden sonra gelen, ancak haram olmayan bir aya ertelenmesidir ki bu daha çok âyette geçen ifadelerle göre şekillenmiş bir yorumdur.”⁴³

A. Moberg, nesî ve nâsî kelimelerinin Arapçaya İbraniceden geçtiğini düşünmektedir. Nitekim Yahudiler nezdinde nâsî, dinî lider ve imamdır. Nâsî olan kişinin oruç ve bayram vakitlerini belirleme, ayları öne alıp geriye bırakma yetkisi bulunmaktadır. Arapların da aynı yetkiyi kullanan kişi için nâsî ve kalemme kelimelerini tahsis etmeleri bu etkilenmeyi doğrular görünmektedir. M. Hamidullah’a göre ilave ay işlerinden sorumlu kimse için hem nâsî hem kalemme adının kullanılmış olması değişik devirlerde farklı iki nesî metodunun kullanıldığını ima etmektedir.⁴⁴

4. Kur’ân’a Göre Nesî

Kur’ân-ı Kerîm insan elinin, hangi amaçla olursa olsun, zaman sayımına müdahale etmesini, takvimle oynamasını uygun bulmamış ve bu işlemi Arapların işleyedurdıkları inkâr ve şirk suçlarının şiddetli bir örneği olarak görmüştür. Nitekim Tevbe sûresinin ilgili âyeti konudan şöyle söz etmiştir:

“İlave yapmak veya eksiltmek suretiyle haram aylarla oynamak (nesî yapmak), olsa olsa ancak küfür davranışlarına bir başkasını ilave etmektir. Kâfirler işte böyle saptırılıyorlar. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayıyorlar. Bu şekilde sözde sayıyı Allah’ın haram kıldığı sayıya denk getirmiş oluyorlar. Bu hileyi Allah’ın haram kıldığını helâl kılmak için yapıyorlar. Onlara kötü işleri süslü gösterilmektedir. Allah kâfir topluluğa hidayet et-

I, s. 260-263; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. X, s. 129; Süheylî, *Ravdu’l-unuf*, c. I, s. 243; Râgıb İsfahânî, *Müfredât fî garibi’l-Kur’ân*, neşr. Ahmed Halefullah, Kahire 1970, Mektebetü’l-Anglo, s. 749-750 ; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. IV, s. 2528-2529, 2535.

⁴³ Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, s. 17-18; Fayda, “Nesî”, *DİA*, c. XXXII, s. 578.

⁴⁴ Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c. II, s. 130-131; Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, s. 23.

mez.”⁴⁵

Tevbe sûresinin hem bu âyeti hem bir önceki 36. âyeti konuyla ilgili önemli tespitler ortaya koymaktadır. Allah Teâlâ'nın kitabında yerleri ve gökleri yarattığı gün, ayların sayısının oniki olduğu ve bunlardan dört tanesinin haram aylar olduğu sarahatle ifade edilmektedir.⁴⁶ Haram ayları sayı olarak tutturmaya çalışan ama özgün yerlerini değiştiren, bir haram ayı helâl ay yaparak yerine başka bir helâl ayı haram ayı hâline getiren nesî âdeti, ağır bir küfür örneğidir. Bu yolla haramlar helâl kılındığından bu uygulamayı yapanlar sapmakta, şaşkınlığa düşmekte, ilaveten diğer insanlar da sapıtılmakta, tesiri nesiller boyu devam etmektedir. Başka bir deyişle nesî suçu kişisel bir inkâr olmaktan çok daha öte bir toplum ve insanlık suçu olarak görüldüğünden şiddetli ve katmerli bir küfür olarak nitelenmiştir.⁴⁷

Âyette geçen nesî kavramının hangi anlamlara geldiği konusunda J. A. Shamsî, İslâm ulemâsının yaklaşımları doğrultusunda şu dört maddeyi sunar:

1) Haram bir ayı başka bir aya erteleme işi, 2) Haramlığı kaldırılmış ay 3) Araya sokuşturulmuş ve ilave edilmiş ay 4) Kamerî yılı şemsî yıla eşitlemek için eklenen gün veya günler.⁴⁸

Âyette geçen nesî kelimesi hakkında farklı görüşler bulunsa da K. Başar'ın dediği gibi aslında hepsinin bir şekilde aynı durumu ifade ettiği düşünülebilir. Zira Araplar özetle nesîyi 1) Kamerî ayları sabitleyerek mevsimler arasında yer değiştirmelerine engel olmak 2) Ard arda gelen üç haram ayın arasına fasıla koymak şeklindeki iki faktör doğrultusunda yapıyorlardı.⁴⁹

Elmalılı'nın âyetin siyakından hareketle “Allah'ın tahrir ettiği herhangi bir haramı helâl kılmak maksadıyla vakit te'hiri, hatta o maksatla yapılan herhangi bir te'hir veya tezyid” diye ifade ettiği nesî tanımı da aynı hakikati vurgulamaktadır.⁵⁰

Kur'an-ı Kerim nesî yapmayı yasaklamak suretiyle Arapları dış dünyayla barışık hâle getirmiş, onları objektif ve kevnî birliğe dâhil etmiştir. Kabul etmek gerekir ki hangi iklim ve coğrafyada olursa olsun her insan topluluğu aynı yerküreyi paylaşmakta, aynı evrenin enstrümanlarını

⁴⁵ Tevbe, 9/37.

⁴⁶ Tevbe, 9/36.

⁴⁷ Tevbe, 9/37.

⁴⁸ F. A. Shamsî, “The Meaning of Nasi”, *Islamic Studies*, 26:2, İslâmâbâd 1987, s. 143'den nakleden: Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, s. 17; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Erturhan, “Haram Ayların Fikhî Okunuşu”, s. 200-204.

⁴⁹ Başar, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, s. 17.

⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. IV, s. 2533.

kullanılmaktadır. Birbirlerinden müstağni kalamayan insan topluluklarının objektif ve evrensel hesaplamalar üzerinde ittifak etmesi hayatın devamı ve istikrarı için son derece lüzumludur. Binaenaleyh Kur'ân-ı Kerîm insanları diğer medeniyet ve kültür havzalarıyla tanışmaya ve sürekli medeniyet geliştirmeye, iyi işlerde yarışmaya davet etmektedir.⁵¹

Araplar aslında nesî yoluyla aynı ayı bir sene helâl, bir sene haram yapmak suretiyle daha çok İsrailoğullarında görmeye alışık olunan türden bir pragmatizm ve çıkarıcılık çıkmazına da düşmüş oluyorlardı.⁵² Nitekim Makrîzî (öl. 845/1442) Arapların kendi çıkarları için haccı mevsimlerin en uygun zaman dilimine denk getirmek maksadıyla nesî yapmalarını Yahudi etkisi ve yanlılığı olarak değerlendirir. Diğer taraftan nesî yapmaksızın Hz. İbrahim geleneğine bağlı kalarak haccını eda eden insanlar da bulunmaktadır.⁵³

Oysa çıkar için her türden hile ve tuzak kurmak, helâli haram, haramı helâl yapmak, objektif kevnî hakikatleri ters yüz etmek ve her şeyin yaratıcısı ve sahibi olan Allah Teâlâ'nın –haşa- bunun farkına varmayacağını düşünmek inkârda katmerlilik cezasını hak eden bir suçu oluşturuyordu. Araplar bir yandan Allah'ın haram kıldığı ayların adedine riayet ediyorlar, diğer yandan da haram kıldığı bir ayı ve o ayda yapılması haram olan bir işi helâl kılıyorlardı. Sanki haram aylar belirli aylar değil de keyfe göre tayin edilebilecek dört aymış gibi hareket ediyorlardı. Bu taktirde zilkade ayında hac yapmakla, esas vakti olan zilhicce ayında hac yapmayı aynı sayıyorlardı. Aynı şekilde şaban ayını receb saymakla da receb ayına mahsus olan hürmet hakkı eda edilebilir zannediyorlardı.

Nesî uygulamasından gün ölçüsüne bağlı olan namaz gibi ibadetler fazla etkilenmezse de ay ölçüsüne bağlı olan hac, oruç, bayramlar ve bayram namazları gibi ibadetler ve diğer işler önemli ölçüde etkileniyordu. Her şeyden önce anılan ibadet ve fenomenler kendilerine has vakitlerinde eda edilememiş oluyordu. Çünkü bir sene helâl sayılan bir ay, ertesi sene kısmen de olsa haram sayılmış olduğundan bazı sapmaların meydana

⁵¹ Bkz. Hucurât, 49/13; Bakara, 2/148; Mâide, 5/2; Âl-i İmrân, 3/137; Nahl, 16/36.

⁵² İsrailoğullarından bir grubun ısrarlı talepleri üzerine kendilerine emredilen cumartesi gününde çalışmama yasağında balıkların imtihan için denizin üstünde akın akın ortaya çıkması, ama diğer çalışma günlerinde ortaya çıkmaması karşısında cumartesi yasağına riayet ile ekonomik ve ticarî hırs ve kaygı arasında kalan Yahudiler hile kurmaya başladılar. Elini uzatsa kolaylıkla yakalanabilecek kadar hoplaşıp zıplaşan yüzlerce balığın etrafında kafes tarzı havuzlar oluşturdular. Böylece balıklar cumartesi günü kafes havuzda kalıyor, pazar günü ise avlıyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm bu tutumlarıyla onları cumartesi yasağına riayet etmemekle ve ikiyüzlü davranmakla suçlamaktadır. Bkz. A'râf, 7/163. Ayrıca bkz. Kurtubî, *Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, c. VII, s. 306.

⁵³ Bkz. Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ*, c. XIV, s. 315.

gelmesi ve birtakım çelişkili durumların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Benzer uygulama Yahudi ve Hristiyanların perhizleri ve bayramlarında da görülmektedir. Bunun da etkisiyle mezkûr dinlerdeki ibadetlerin nasıl tahrif olup hakikî anlamlarını yitirdiği izahattan varestedir. Nitekim Elmalılı'ya göre kamerî ay ve sene hesabına göre belirlenen bu ritüelleri Yahudi ve Hristiyanlar sonradan Güneş yılına tahvil edip değiştirmişler, tarihi sabitlemişlerdir.⁵⁴

Nihayet Kur'ân Tevbe sûresindeki âyetiyle çeşitli dinî, ahlâkî, sosyal ve kültürel çelişkilere yol açan nesî uygulamasını haram kılarak insanları bundan böyle objektif hakikatleri bozmamaya çağırmıştır. Zamanın da tıpkı Güneş, Ay ve yıldızlar gibi herkes için objektif bir hakikat, kevnî bir olgu olduğunu ve insan elinin müdahale etmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Şu hâlde insanoğlu objektif hakikatlere riayet etmeli, onları bozmaya ve değiştirmeye temayül ve teşebbüs etmemelidir. Menfaat ve nefsanî iştiha gerekçesiyle bu prensibe tecavüz etmek, sonra yine o prensibe sözde dönmek herşeyden önce bir tutarsızlık ve istikrarsızlık örneğidir. Böyle davranışlar tüm nesillerin gen, tarih, ahlâk ve bilinç düzeylerini olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin doğrudan veya dolaylı olarak her ana hükmettiği, tüm insanlara her zaman ve zeminde mesaj verip yön gösterdiği dikkate alındığında Tevbe sûresinin 37. âyetinin de tarihte kalması, tarihsel olması diye bir hususun söz konusu olamayacağı takdir edilmektedir. Zaten “*Her âyetin bir zâhiri, bir bâtını, bir haddi ve bir matlaı vardır.*”⁵⁵ şeklindeki geleneksel formülasyon da, tüm Kur'ân âyetlerinin nazil oldukları dönem ve tarihle sınırlı kalmayacağını, her zaman bir yönüyle tüm varlığa yol göstereceğini ifade etmektedir.

5. Modern Nesî Uygulamaları

Kur'ân-ı Kerîm'in nesî uygulamasını kesin olarak kaldırdıktan sonra bile câhiliye döneminin alışkanlığıyla eski kalemmelelerin nesî denemelelerine devam ettikleri, ancak herhangi bir tesir bırakamadıkları bilinmektedir. Örneğin Hz. Ömer (r.a.)'in hilafeti döneminde son kalemme Cünâde b. Avf hacca gelmişti. İnsanların büyük bir izdiham içinde hac yaptıklarını görünce haccın daha sakin bir zamanda yapılabileceğini ifade etmiş olma

⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. IV, s. 2536-2537.

⁵⁵ Merfû olarak Hz. Peygamber'e isnad edilen bu hadis İbn Cerîr Taberî (310/922), Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (öl. 307/919), Heysemî (öl. 807/1405), Taberânî (öl. 360/971), İbn Hibbân (öl. 354/965) ve Beğâvî (öl. 516/1122) gibi müellifler tarafından rivayet edilmiştir. Hadisin metni şu şekildedir: “*Her bir âyetin bir zâhiri, bir bâtını, bir haddi (sınır) ve bir matla'ı vardır.*” hadis hakkında geniş bilgi için bkz. Dilaver Selvi, “Her Âyetin Bir Zâhiri Bir Bâtını Vardır.” Hadisindeki Zâhir ve Bâtin Kavramları Üzerine Değerlendirmeler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2011, c. XI, sy. II, s. 7-41.

anlamında "Ey insanlar sizin için haccın bu kadarını yeterli gördüm? (innî kad ecertuhû minkum)" demişti. Hz. Ömer ise bu adama kırbacıyla vurarak "Yazıklar olsun sana. Allah'ın câhiliye işini iptal ettiğini bilmiyor musun!" diye çıkmıştır.⁵⁶

Nesî uygulamasını iptal eden Tevbe sûresinin 37. âyetinin oldukça olumsuz şekilde tavsif etmesinden hareketle nesîyi iki kısma ayırmak mümkün görünmektedir: 1) Objektif hakikatin ters yüz edilmesi anlamına gelen nesî. Objektif bozulma da denilebilecek bu uygulama açık olarak ayların adının ve yerinin değiştirilmesi şeklinde ortaya çıkar ki Kur'ân-ı Kerîm'in nazil olduğu dönemde uygulanan şeklidir. 2) Objektif hakikatin değişmediği, herhangi bir helâlin haram, haramın helâl kılınmadığı, ancak zamana farklı isimler takmaktan kaynaklanan değişikliktir. Bozulmanın umuma ve helâl-haram dairesine sirayet etmeyip kişi ve olaylarla sınırlı kaldığı bu tür nesî uygulamasını subjektif bozulma tabiriyle nitelemek mümkün görünmektedir.

Elmalılı bizim ikinci grupta subjektif bozulma diye tabir ettiğimiz nesîyi âyette şiddetli küfür olarak tavsif edilen nesî kısmına dahil etmez. Ancak geleneksel nesî tanımına girmese de şeriat bakımından yine de nesî olduğunu söyleyen Elmalılı'nın ifadeleri şöyledir: "Demek ki her zaman yapılması helâl ve mubah olan şeyler nokta-i nazarından nesî tasavvur olunmaz. Herhangi bir hürmet vakti mahsusunda istihlâl edilmedikçe nesî manası bulunmaz. Yalnız bir hurmeti tahlil etmek bir küfr olacağından diğerlerine sirayet ettirmeyerek yalnız bir ayın veya bir vaktin te'hir ve tahlili urfen nesî sayılmasa bile şer'an bir nesîdir. Fakat küfri mütezayid olan nesî değil, bir küfri basit olan nesîdir."⁵⁷

Binaenaleyh herhangi bir yerde nesî kategorisinde değerlendirildiğine rastlamadığımız, ancak günümüzde sıklıkla karşılaştığımız bazı uygulama ve anlayışların "modern nesî uygulamaları" başlığı altında kategorize edilerek değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz.

Bu örnekleri şöyle sıralamak mümkündür:

a) Dinî Ritüellerin Zamanlarıyla Oynamak

Birçok dinî ibadet ve ritüellin yerine getirilmesinde zaman kriterinin belirleyici olduğu malumdur. Namaz, oruç, fitre, hac ve kurban gibi hemen her dinî fenomen belli vakitlerde şer'î kılınmış, edası için zaman şart koşulmuştur.

Bu başlık altında vekâletle kurban ibadeti hususunun değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bilindiği gibi modern şehir hayatının yaygınlaşması nedeniyle kurbanlık ve uygun kesim yeri bulmak, ibadeti bizzat yerine getirebilmek, hak sahiplerine et dağıtımını yapmak gibi birçok yönden

⁵⁶ Süheylî, *Ravdu'l-unuf*, c. I, s. 252.

⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. IV, s. 2540.

dolayı kurban ibadetini kişisel olarak eda etmek eski dönemlere nazaran özellikle de metropol kentlerde çok daha zor hâle gelmiştir. Bu ihtiyacın karşılanması bakımından vekâletle kurban organizasyonları son yıllarda yüksek düzeyde revaç bulmakta ve pek çok hayır kurumu vekâletle kurban organizasyonları düzenlemektedir. Bu tür organizasyonlara milletimiz de dâhil bütün Müslümanlar destek olmakta, vekâletle kurbanlarını vermektedir. Sonuçta kurban ibadetinin edası için ortaya çok büyük bir ekonomik değer in konduğu izahıtan varestedir. Zira milyonlarca Müslümanın kurban parası, üzerine nakliye, kasap, yem, personel gibi masraflar da ilave edilerek alınmakta ve onlara vekaleten kurban ibadeti eda edilmeye çalışılmaktadır. Ne ki zaman zaman bu organizasyonlarda istismarların olduğu, kurbanların emredilen kurban günleri içinde kesilemediği gibi birtakım iddia ve spekülasyonlar ortaya çıkabilmektedir. Bu türden iddia ve spekülasyonlar sabit ise telafisi imkânsız bir istismarla karşı karşıya kalındığı açıktır. Kurbanların şer'î kurban günleri dışında kesilmek istenmesinin arkasında şer'î günleri başka günlere kaydırma fikrinin olduğunu tahmin etmek zor değildir. Zira kurbanların emredilen günlerinde değil de bir hafta, hatta bir gün sonra veya önce kesilmesi, hiç kesilmemesi ya da kısmen kesilmesi hâlinde ne kadar büyük bir ekonomik rantın elde edileceği ortadadır.⁵⁸ Nitekim subjektif bozulma örneği olan bu yaklaşım tam da modern nesî uygulamasına örnek bir durumdur.

b) Kutlu Doğum Haftaları

Hız. Peygamber (s.a.s.)' in doğum günü olarak kutlanan doğum haftasının her yılın 20 Nisan civarındaki hafta boyunca icra edilmesi tarihî bakımdan isabetli görünmemektedir. Zira Hız. Peygamber (s.a.s.) Ay takvimini esas alan Arabî aylardan rebiulevvelin 12. gecesinde dünyaya teşrif etmiştir. Bu tarihin Güneş hareketlerini esas alan miladî takvim uygulamasına dönüştürülmesi ve tarihin her yılın nisan ayının 20'si civarına sabitlenmesi nesî uygulamasını hatıra getirmektedir. Tarihî gerçekliğe uygun olan husus ise Mevlid Kandili olarak kutlanan gecedir ve bu gece tıpkı hac ve oruç ayları gibi her yıl değişkenlik arz etmektedir.

Ne var ki ülkemizde çok etkin, yararlı ve toplumsal kabule mazhar olan Kutlu Doğum haftalarının iklim, tatil ve geniş katılımın sağlanması gibi pek çok ulusal sebepler doğrultusunda nisan ayının 20'lerine sabitlenmesi makul görünmektedir.

Kutlu Doğum haftalarının bahsettiğimiz şekilde icra edilmesinin nesînin

⁵⁸ Vekaletle kurbanın ortalama global maliyetinin 150 Euro civarında olmasına karşın piyasada 30-40 ve 50 Euro gibi bedellere kurban keseceğini ilan eden bazı organizasyonların da bulunması doğrusu zihinlerde kesim yapılmadığı şeklinde soru işaretleri uyandırmaktadır. Mamafih ortaya çıkabilecek istismarların talep edilen kurban bedellerinin miktarlarıyla da doğrudan ilişkili olmadığını belirtmek gerekir.

ikinci kısmına dâhil olabileceğini ifade etmek kaydıyla şu hususların altını çizmek mümkündür. Objektif hakikat, Peygamberimizin tarihin bir kesitinde doğduğudur. Bu kesitin değişik yaklaşımlarla tanımlanması, miladî ya da kamerî takvimle tespit edilmesi, öze müteallik bir işlem değildir. Önemli olan Peygamberimizin dünyaya teşrif ettiği 571 yılındaki rebülevvel ayının 12. gecesinin güneş takvimi ölçümlemesinde hangi aya ve güne tekabül ettiğini tespit etmektir.⁵⁹ Bu tarih şayet 20 Nisan ve civarını gösteriyorsa Kutlu Doğum Haftası'nı veya Mevlid Kandili'ni 20 Nisan ve civarına sabitlemekte sakınca olmadığı, en azından bidat-ı hasene olduğu ifade edilebilir. Elbette böyle bir tespiti yapabilmenin önündeki en büyük zorluklardan birisini Peygamberimizin doğumundan önceki ve sonraki yıllarda uygulanan nesîli yıllar oluşturmaktadır.

c) Yılbaşı, Mezuniyet, Doğum Günü ve Düğün Gibi Kutlamalarda Helâl Haram Dengesinin Bozulması

Bu çeşit kutlama ve törenlerde haram-helâl dengesinin bozulduğu, sair zamanlarda bu dengeye dikkat eden bazı çevrelerin bile hassasiyetlerini geçici de olsa kaybettikleri, böylesi önemli gün ve gecelerde bir kereden bir şey olmaz saikiyle hareket ettikleri görülmektedir. Oysa helâl-haram sınırları bellidir ve hükümler adı geçen tören ve kutlamalara göre özel bir hüküm değişikliğine uğramaz. Bu türden yanlış yaklaşımlar, doğrudan klasik nesî muhtevasına dâhil olmamakla beraber, insanlarda zaman ve olay tabanlı olarak kişisel sorumlulukların topluma/ortalığa yüklenmesi gibi problemleri bir vehmin ekilip çoğaltılmasına sebep olmaktadır. Sonuçta normal zamanlarda vuku bulmasından vicdanî rahatsızlık duyulan kimi davranışlar toplu törenler bağlamında daha az duyarlılığa ve rahatsızlığa sebep olmakta ve sorumluluk temelli önem, toplumsal ya da kitlesel alan algısına, başka bir deyişle sorumluluğun silinmesine dönüşmektedir. Bu yönüyle ele alındığında konuyu modern bir nesî olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

d) Günah İşlememeye Dair Süreli Yemin Nesîsi

Dinî yükümlülüklerin ömür boyu süreyle vaz edildiği malumdur. Beş vakit namaz kılmak gibi ibadetler ömür boyu farz olduğu gibi içki içmek, kumar oynamak gibi günahlardan sakınmak da yine ömür boyu geçerlidir. Ne var ki nefsanî terbiye sürecinde bazı günahlardan korunamayan kişiler, o günahları işlemeyeceklerine dair süreli yemin etmekte ve süresi boyunca da yeminlerine bağlı kalmaya çalışmaktadırlar. Yemin süresi sona erdiğinde ise o günahları işlemenin mübah olabileceği şeklinde bir vehim

⁵⁹ Muhammed Hamidullah Peygamberimizin doğum tarihini 569 olarak vermekte, 570 ve 571 tarihlerinin yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. *İslâm'a Giriş*, çev. Cemal Aydın, 14. baskı, Ankara 2015, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 23.

ve saplantı, ilgili kişilerin bilinçaltını işgal edebilmekte ve yemin süresi bittiği için de ilgili günahların işlenmesinde bir beis görülmemektedir. Bu durumda yeminli olsun ya da olmasın günah işlemekten kaçınmanın her zaman gerekli olduğu hatırlanmalı ve vurgulanmalıdır. Çeşitli nefsanî komplikasyonlara neden olabilen bu tür zaman tabanlı subjektif bozulma durumlarını da bir çeşit modern nesî uygulaması olarak görmek mümkündür.

e) Bilgisayar Sistemlerinde Tarih Oynamacılığı

İnternet bağlantılarının özellikle bilgisayar tabanlı bütün elektronik aygıtların işletim sistemlerine hâkim olması her şeyden önce küresel bir meydan okumadır. Hemen tüm sistemin sanal âlem/bilişim suçlarına doğrudan maruz kalması başta hukuk, emniyet ve teknik sağlamlaştırma gibi birçok çalışmayı zorunlu hâle getirmektedir. Zaman zaman medyaya belli tarihlerde bilgisayar sistemlerine toplu virüs bulaştırılacağı şeklindeki tehdit ve risklere karşı bilgisayar tarihlerinde korunma maksatlı değişiklik yapılmasının tavsiye edilmesi de modern nesînin bilişim alanındaki bir uygulamasını hatıra getirmektedir. Bu uygulamayı da subjektif bozulma olarak değerlendirmek mümkündür.

f) Kevnî Gelişmeler Müvacehesinde Saat Ayarlaması Yapmak

Allah'ın yarattığında ve koyduğu kanunlarda değişme olmayacağını vurgulayan Kur'ân-ı Kerîm'in beyanı⁶⁰ yine kevnî olan bazı sebeplerden dolayı ortaya çıkan kimi değişikliklere zıt görülmemelidir. Bazen insan elinin yaptığından⁶¹ bazen de ilâhî kader tarafından kıyamete doğru ortaya çıkacak kimi olay ve zuhuratlar⁶² doğrultusunda meydana gelen kevnî gelişmelere göre zaman/saat ayarlaması yapmak da modern nesî uygulamasını hatırlatmaktadır.

Her yıl çoğu dünya ülkesinin gün ışığından daha fazla yararlanmak maksadıyla yaptığı yaz ve kış saat uygulaması da bir bakıma modern nesî durumunu örneklemektedir.

Bu başlık altında değerlendirilebilecek bir başka modern nesî uygulamasını, 26 Haziran 2015 tarihinde basında yer alan şu haberin örneklediğini düşünmekteyiz: Yerkürenin kendi eksenini etrafındaki dönüşünde tespit edilen yavaşlamadan dolayı gün ve mevsim kayması yaşanmış olduğundan ortaya çıkan zaman kaybı, 30 Haziran 2015'de saat 23.59.59'da dünya saatinin 1 saniye geri alınmasıyla telafi edilecektir. Ne var ki bu düzenlemenin

⁶⁰ Bkz. Ahzâb, 33/62; Fetih, 48/23.

⁶¹ Bkz. Rûm, 30/41.

⁶² Bkz. Enbiyâ, 21/97, 104; Ahzâb, 33/63; Kamer, 54/1; Necm, 53/57; Cin, 72/25; Kıyâme, 75/7-10; Duhân, 44/10-11; Mürselât, 77/8-10; Tekvîr, 81/1-3; İnfîtâr, 82/1-3; İnşikâk, 84/1-5; Kâria, 101/1-5.

sanıldığı kadar kolay ve risksiz olmayacağını bilim adamları haber vermiş ve sonucun nasıl gerçekleşeceğini merak ve endişeyle takip etmişlerdir. Zira bu bir saniyelik düzenleme elektronik tabanlı olarak çalışan bilgisayarlar, uçaklar, trenler, ameliyathaneler, bankalar gibi tüm tarafları telafisi imkânsız zararlara uğratabilecek risk barındırmaktadır.⁶³

Sonuç

Günümüzde insanlık ailesi, yaşanan baş döndürücü teknolojik gelişmeler neticesinde, Kur'ân-ı Kerîm'in nazil olduğu eski dönemlere göre kıyas kabul etmeyecek derecede, birbirlerine çok daha bağımlı ve muhtaç hâle gelmiştir. Geçimlikleri, medeniyetleri ve kültür havzaları birbirlerinden müstağni kalamayacak insan topluluklarının gelişme, istikrar ve mutlulukları, biraz da her bir toplumu ve ferdi ilgilendiren ortak objektif hakikatlere riayet etmelerine ve onlara müdahale etmekten uzak durmalarına bağlıdır. Zira aynı yeryüzünü paylaşan insanlar aynı ve bir yaratıcının eseri olan kevnî hakikatleri kendilerine göre değiştirme özgürlüğüne sahip değillerdir.

Zaman, saat ve zaman sayımı olan takvim de insanoğlunun ortak ve objektif kevnî hakikatlerindedir. Bütün dinlerde ve şeriat sistemlerinde birçok ibadet, fenomen ve retorığın uygulanmasında zaman çok önemli bir unsur yapılmış, şart olarak tayin edilmiştir.

Câhiliye Araplarının İslâm'ın gelişinden uzun zaman önce uygulamaya koydukları ve tekrar edegeldikleri nesf, sebepleri ne olursa olsun Kur'ân-ı Kerîm tarafından objektif zaman sayımına açık bir beşerî müdahale olarak değerlendirilmiş ve işleme ebediyyen haram kılınmıştır.

İslâm Hukuku şartı yerine gelmeyen bir ibadetin diğer şart ve rükünleri yerli yerinde bulunsa bile bâtil olacağında şüphe olmadığını ifade etmektedir.⁶⁴ Bu bakımdan dinî grup ve cemaatlerin deruhte ettikleri vekâletle kurban ve hac gibi uygulamalarda hassasiyet sahibi olmaları, zaman şartına ihtimam göstermeleri gerekmektedir. Öte yandan konu, organizatörlerin şahsî vicdanlarına bırakılamayacak kadar da hassas olduğundan mutlaka bu tür organizasyonları kontrol ve takip eden bağımsız hukukî bir mekanizmanın da kurulması son derece elzem görünmektedir.

Aksi takdirde Elmalılı'nın dediği gibi mesele sadece basit bir erteleme ve geciktirmeden ibaret kalmamakta, hürmetlere saygı Allah'ın gösterdiği şekilde değil, nesfi yapanların inisiyatifleri doğrultusunda gerçekleşmek-

⁶³ Bkz. <http://www.haber61.net/uzmanlar-korkuyor-saatlere-1-saniye-ek-222080h.htm>; <http://www.bizimyol.info/news/56106.html> (26.06.2015). Ne var ki Allah Teâlâ'ya şükür korkulan olmadı. Herhangi bir olumsuz durum yaşanmadan dünya saatinden geri alınması gereken 1 saniye alındı ve zaman ayarlaması yapıldı.

⁶⁴ Bkz. Vehbe Zuhaylî, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, Dimeşk 1986, Dâru'l-Fikr, c. I, s. 100.

tedir. Bu durumda da bir senenin hürmetleri ve ibadetleri ya hiç yapılmamış ya da vaktinde yerine getirilmemiş olmaktadır. Devirler tekrarlandıkça bu durum daha da içinden çıkılmaz hâl almakta, sadece ayların değil, Allah'ın koymuş olduğu bütün yasakların çiğnenmesi, haramların helâl kabul edilmesi alışkanlık hâline getirilmektedir. Bunun ise objektif hakikatten ne derece uzaklaşma ve uzaklaştırma olduğu, olayların gerçek zamanlarını ve tarihlendirmelerini ters yüz ettiği, Kur'an'ın ifadesiyle ne ölçüde katmerli bir küfür olduğu hatırdâ tutulmalıdır.

Nihayet Tevbe sûresinin 37. âyeti bu konuyu gündeme getirmiş, Arapların uygulamaya geldikleri nesî geleneğini ortadan kaldırmış, deyim yerindeyse Arapları normalleştirmiş ve objektif dünyayla bütünleşmelerini sağlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in nesî uygulamasını küfürle tavsif etmesinde, dinî anlamdaki inkâr manası yanında medeniyet inkârı veya kevnî hakikatleri örtme ve saklama suçu da bulunmaktadır. Tevbe sûresindeki ilgili âyetin birçok eski ve modern nesî uygulamaları karşısında çok hayatî ve kevnî bir hakikate işaret ederek mesaj vermesi, âyetin sözde tarihsel olduğu iddiasını zaten yersiz, değersiz ve mesnetsiz kılmakta, diğer Kur'an âyetleri gibi bu âyet de kıyamete kadar insanlığa yol göstermeye, ilâhî mesaj vermeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Apaydın, Mehmet, *Resûlullahın Günlüğü*, İstanbul 1995, İnsan Yay.
- Başar, Kevser, *Câhiliye Dönemi Arap Takviminde Nesî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006 (Basılmamış Yüksek Lisans tezi).
- Bîrûnî, Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed, *el-Âsâru'l-bâkiye ani'l-kurûni'l-hâliye*, edit. Eduard Sachau, Berlin 1878.
- Casnazânî, Muhammed, ve diğerleri, "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı ile İlgili Bir Araştırma", çev. Kasım Şulul, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 6, s. 143-172.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, el-Mektebetü's-Şâmile, Android Uygulaması.
- Dağlı, Yücel-Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1997.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1983, Eser Yay.
- Erturhan, Sabri, "Haram Ayların Fikhî Okunuşu", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2009, sy. 13 s. 195-230.
- Ezrakî, Muhammed b. Abdillâh, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsar*, tahk. Rüşdî es-Sâlih Mulhas, Mekke 1994, Dârü's-Sekâfe.
- Fayda, Mustafa, "Nesî", *DİA*, c. XXXII, s. 578-579

- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. M. Said Mutlu-Salih Tuğ, İstanbul 1969.
- _____, *İslâm'a Giriş*, çev. Cemal Aydın, 14. baskı, Ankara 2015, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- _____, "Hicri Takvim ve Tarihi Arkaplanı", çev. Kasım Şulul, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 9, s. 1-11, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uluifd/article/view/5000018113/5000018403> (27.01.2016)
- _____, "İslâmiyette Niçin Ay Takvimi Kullanılır?", *İslâm Düşüncesi*, 1967, sy. 1, s. 50-54, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrgr/D00053/1967_I_1/1967_I_1_HAMIDULLAHM.pdf, (19.08.2015)
- İbn Fâtıma (Mûsâ Cârullah), *Nizâmü'n-nesi inde'l-Arab kable'l-İslâm*, Kahire 1935, Matbaatu's-Seâde.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, Beyrut 1984, Dâru'l-Marife.
- İzz b. Abdüsselâm, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, Android Uygulaması.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed, *Kitâbü'l-muhabber*, nşr. Ilse Lichtenstadter, Beyrut trz., Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde.
- İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebevîyye*, Kahire 1937, Matbaati Hicâzî.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîratu İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut trz., Dâru Sâdır.
- Kayhan, Veli, "Son Zaman Ayarı-I: Yıl, Aylar ve Haram Aylar", *Bilimname*, 2014/2, sy. 27, s. 25-58.
- _____, "Son Zaman Ayarı-II: Nesî Ya da Haram Aylara Müdahale", *Bilimname*, 2015/1, sy. 28, s. 9-25.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1985, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Makrîzî, Takıyyüddîn Ahmed b. Ali, *İmtâu'l-esmâ bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ehvâli ve'l-emvâli ve'l-hafedeti ve'l-metâ*, tahk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî, Beyrut 1999, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin, *Murûcu'z-zehebî ve meâdinu'l-cevher*, Beyrut 2005, Dâru'l-Ma'rife.
- _____, *Kitâbü't-tenbîh ve'l-işrâf*, Lieden 1893, Brill Matbaası.
- Mezrûkî, Ebû Ali, *Kitâbü'l-ezmine ve'l-emkine*, neşr. Halîl Mansûr, Beyrut 1996, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Râğib İsfehânî, *Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, neşr. Muhammed Ahmed Halefullah, Kahire 1970, Mektebetü'l-Anglo.
- Selvi, Dilaver, "Her Âyetin Bir Zâhiri Bir Bâtını Vardır" Hadisindeki Zâhir ve Bâtın Kavramları Üzerine Değerlendirmeler", *Dinbilimleri Akade-*

- mik Araştırma Dergisi*, 2011, c. XI, sy. 2, s. 7-41.
- Süheylî, Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi ş-sîrati'n- nebeviyye li İbni Hişâm*, tahk. Abdurrahman el-Vekîl, Kahire 1967.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 4. baskı, İstanbul 2013.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, Dâru'l-Fikr.
- Vâkıdî, *Kitâbü'l-megâzî*, Mektebe Şâmile, Android Uygulaması.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, *Tâcû'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, tahk. Ali Şîrî, Beyrut 1994, Dâru'l-Fikr.
- _____, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, çev. ve şerh. Kamil Miras, 4. baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Beyrut 1989, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, Dimeşk 1986, Dâru'l-Fikr.